

УДК 37.013.8

Світлана Бикасова,
пошукувач кафедри історії педагогіки
та порівняльної педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

ВЗАЄМОДІЯ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИМИ СЛУЖБАМИ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

У статті аналізується ефективність взаємодії дитячих громадських організацій з соціально-педагогічними службами шкіл України як одна з неодмінних умов ефективності формування національної самосвідомості підростаючого покоління. Автором акцентовано увагу на визначенні поняття «національна самосвідомість» та характеристики соціокультурних умов формування національної самосвідомості дітей в школі та в громадських організаціях. Висунуто пропозиції щодо вивчення практичних шляхів взаємодії шкільних СПС з дитячими громадськими організаціями України.

Ключові слова: національна самосвідомість, дитячі громадські організації, соціально-педагогічна служба школи, національне виховання.

В статье анализируется эффективность взаимодействия детских общественных организаций с социально-педагогическими службами школ Украины как одно из важных условий формирования национального самосознания подрастающего поколения. Автором дано определение «национального самосознания», охарактеризованы социокультурные условия формирования национального самосознания детей в школе и в общественных организациях. Очерчены перспективы и направления дальнейшего изучения практических путей взаимодействия школьных СПС с детскими общественными организациями.

Ключевые слова: национальное самосознание, детские общественные организации, социально-педагогическая служба школы, национальное воспитание.

In the article the question of efficiency of co-operation of child's public organizations with school social-pedagogical services of Ukraine for forming of national consciousness of rising generation is examined. National consciousness is defined, socio-cultural terms of forming of national consciousness of children at school and in public organizations are grounded. The author identified prospects and directions of further study practical ways of working with children's school ATP-governmental organizations.

Key words: national conscious, child public organizations, school social-pedagogical services, national education.

На фоні змін в політичному житті держави та соціально-економічних проблем сьогодення, гостро відчувається руйнування традиційних систем цінностей, зниження рівня виховуючого впливу культури, мистецтва, освіти як одних з найважливіших факторів формування у підростаючого покоління національної самосвідомості та патріотизму. У зв'язку з цим освіта повинна сприяти розвитку української культури, утверджувати українську національну ідею, формувати в дітей і молоді громадянську свідомість і національну самосвідомість.

Провідна роль у системі виховання національної самосвідомості належить загальноосвітній школі, яка покликана закласти основи національного світогляду в свідомість кожного школяра. В останні роки статус соціально-педагогічної служби (СПС) школи набуває в Україні все більшої вагомості. Серед її функцій – формування громадянськості, патріотизму та національної самосвідомості учнів, їх соціалізація в суспільстві є одним з провідних напрямів, незалежно від того, з дітьми якого віку вона працює. Сучасна модель освіти вимагає вироблення відповідної системи взаємовідносин між учителями, адміністрацією закладу, соціально-педагогічними службами школи та громадськими організаціями.

Проведений аналіз історико-педагогічної літератури та матеріалів педагогічної преси дозволив зробити висновок, що дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених присвячені різним аспектам національної самосвідомості, а саме: становленню національної самосвідомості та національного виховання сучасної молоді в умовах розбудови української державності (А. Бичко, Ю. Бромлей, М. Боришевський, М. Вівчарик, Е. Гелнер, Ю. Римаренко, О. Сухомлинська та ін.); засобам та умовам виховання національної самосвідомості учнів різного віку (Р. Береза, О. Білас, Г. Гуменюк, І. Єгорова, Р. Осипець, В. Чорнобай); окремим аспектам і напрямам позашкільної освіти і виховання, проблемі організації виховного процесу в позашкільних навчальних закладах (О. Биковська, В. Вербицький, Т. Гавлітіна, Л. Ковбасенко, О. Литовченко, В. Мачуський, Р. Науменко, В. Редіна); роботі дитячі громадських організацій, їх ролі в соціальному вихованні молоді (Л. Алієва, О. Безпалько, А. Волохова, Б. Купріянова та ін.). Однак, питання взаємодії дитячих громадських організацій з соціально-педагогічними службами школи як засобу формування національної самосвідомості є нерозкритим, що, безумовно, актуалізує дослідження.

Метою статті є обґрунтування ефективності взаємодії дитячих громадських організацій та соціально-педагогічних служб школи у формуванні національної свідомості підростаючого покоління.

Одним із пріоритетних завдань сучасної загальноосвітньої школи виступає не тільки забезпечення якості освіти, вдосконалення її ефективності, але й розвиток соціально-педагогічного середовища, яке сприяє всебічній самореалізації особистості, психологічній підтримці, соціальному захисту, охороні здоров'я учнів, а також забезпечує

формування громадянськості, національної самосвідомості. Національна самосвідомість виступає тим фактором, який пов'язує націю в цілий духовний і соціокультурний простір. Отже, однією з найважливіших передумов подолання духовної кризи українського суспільства є формування в суспільній свідомості національної ідеї, яка б відповідала вимогам часу, і в той же час виховання бережливого ставлення до історичного та культурного спадку України, її традицій та звичаїв.

Національна самосвідомість особистості – розуміння і почуття належності до етнічної спільноти як результат освоєння культури, традицій, звичаїв свого народу. Вона включає: 1) усвідомлення себе як індивіда на основі уявлень і знань про свої природно-біологічні властивості, зовнішність («Я-національно-фізичне»); 2) усвідомлення себе як носія національної психології на основі пізнання впливу на психічні процеси, почуття, прояв волі, розуму, мовлення, належності до певної нації, народу («Я-національно-психологічне»); 3) усвідомлення себе як носія національних властивостей особистості на основі пізнання залежності своєї життєвої позиції, ставлення до дійсності, інших людей, праці від національної належності («Я-національно-соціальне»); 4) усвідомлене ставлення до історичного минулого, сучасного та майбутнього етносу, нації; 5) усвідомлене, дійове ставлення до духовних та матеріальних цінностей нації та стійка потреба у їх збереженні та примноженні; 6) усвідомлення особистістю власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє. Завдяки національним особливостям особистість здатна зберегти наступність традицій і звичаїв свого народу, продовжити шлях його соціального і культурного розвитку [3, с. 117–118].

Виховання громадянина – одна з найважливіших задач діяльності соціально-педагогічних служб (СПС) освітніх закладів. У сучасному світі життя людей перенасичене політичною інформацією, суперечливими установками, оцінками, ціннісними орієнтирами. І саме діти різної вікової категорії не можуть бути ізольовані від політичних впливів та дій, які видозмінюються в їх свідомості під впливом дорослих. Вирішуючи проблему громадянського виховання учнів, СПС зосереджує зусилля, насамперед, на формуванні цілісного ставлення дитини до явищ суспільного життя і в той же час, на усвідомленні нею своєї індивідуальності. Виховання національної самосвідомості учнів відбувається в педагогічному процесі з урахуванням вікових можливостей та індивідуальних особливостей дітей.

Результатом соціально-педагогічної діяльності служб в школах є формування в особистості певного рівня соціальних якостей, самосвідомості, самовизначення та самоствердження як складових суспільного буття, відповідно до її можливостей та особливостей соціального середовища.

Обов'язковим компонентом діяльності соціально-педагогічної служби в школах є не тільки співпраця з батьками (індивідуальні консультації, психолого-педагогічна та правова просвіта, тематичні батьківські збори,

патронаж сім'ї), учителями-предметниками та класними керівниками (педради, конференції, семінари, моніторинги, організація вільного часу проблемних учнів, залучення дітей групи «ризик» до гуртків та ін.), але й з громадськими організаціями (творчі проекти, соціальні акції та ін.). Адже дитячі громадські організації володіють значним ресурсом формування національної самосвідомості. Їх особливість полягає в тому, що, зароджуючись в неформальному середовищі, вони мають можливість включати особистість у систему суспільних відносин і формувати не тільки активну життєву позицію, але й соціальну відповідальність за ті процеси, які відбуваються в різноманітних сферах діяльності людини. Отже, національні громадські організації теж несуть відповідальність за підростаюче покоління і майбутнє держави [4, с. 153–155].

До соціокультурних умов формування національної самосвідомості дітей у школі та в громадських організаціях фахівці відносять:

- урахування вікових та індивідуальних особливостей дитячого сприйняття інформації, осмислення фактів та подій, направленість їх на участь в програмах та проектах, які вирішують соціально-значимі проблеми;
- створення механізмів координації діяльності різноманітних структур з розвитку окремих форм партнерства та комунікацій;
- інтегрування зусиль сім'ї, громадських організацій, соціально-педагогічних служб навчального закладу в цілеспрямованому педагогічному процесі з метою залучення учнів до духовних цінностей народу, формування їх патріотичних почуттів на основі вивчення історичних та культурних цінностей своєї Батьківщини;
- розробка та апробація програми, спрямованої на формування у школярів стійких інтересів до вивчення вітчизняних традицій та духовного спадку українського народу.

Суспільні дитячі організації є невід'ємною складовою системи національного виховання молоді. У сучасній Україні, відповідно до концептуальних положень базових міжнародних документів, створюються та розвиваються дитячі та молодіжні громадські організації, які виступають суб'єктом національного виховання в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Своєрідним поштовхом для початку цього процесу став прийнятий у 1998 році Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», який визначив, що вони мають здійснювати діяльність, спрямовану на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей дітей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення їх як повноправних членів суспільства.

Ефективність вирішення задачі формування національної самосвідомості шкільними соціально-педагогічними службами та дитячими громадськими організаціями може зрости, якщо буде організована їх взаємодія.

Так, до компетенції соціального педагога, як члена СПС, належить і надання консультативної, методичної допомоги керівництву суспільної організації щодо основних вимог до написання проекту її діяльності, його оформлення, умов надання та т.п. Необхідна і безпосередня участь

соціального педагога в розробці та реалізації проектів з метою забезпечення відповідності змісту загальнодержавним програмам та спрямованості на вирішення конкретних соціальних проблем [5].

На думку вітчизняного педагога Н. Лавриченко, взаємодія школи, або її представника – СПС, з дитячими та юнацькими організаціями має стати одним з провідних напрямів її організаційної діяльності у сфері педагогічного керівництва соціалізацією юнацтва. СПС школи має професійний потенціал для налагодження такої взаємодії.

Отже, участь дітей у будь-якій із дитячих громадських організацій дає їм можливість відчувати свою причетність до громадських та державних справ, самовдосконалюватись та самореалізовуватись, знайти своє місце в громадському житті. Разом з тим, дитині необхідна кваліфікована підтримка шкільної соціально-педагогічної служби, яка зосереджує зусилля, перш за все, на формуванні цілісного ставлення її до явищ суспільного життя і, в той же час, на усвідомленні нею своєї індивідуальності. Взаємодія дитячих та молодіжних громадських організацій з освітніми закладами та державними інститутами є неодмінною умовою ефективності реалізації їхніх завдань. В свою чергу, це вимагає об'єднаних цілеспрямованих дій соціально-педагогічної служби школи та дитячих громадських організацій у формуванні національної самосвідомості підростаючого покоління.

Очевидно, що у межах однієї публікації неможливо досить ґрунтовно висвітлити всі актуальні питання взаємодії шкільної соціально-педагогічної служби та дитячих громадських організацій України у формуванні національної самосвідомості молоді. Тому заявлена нами проблема потребує подальшого дослідження, соціальної дискусії між науковцями, вивчення даного питання не лише у теоретичній, але й у практичній площині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алиева Л. Детское общественное объединение как пространство развития субъективности ребенка / Л. Алиева // Воспитательная работа в школе. – 2003. – № 5. – С. 20–26.
2. Вісник психології і соціальної педагогіки [Електронний ресурс] : збірник наук. праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету ім. Бориса Грінченка ; Московський гуманітарний педагогічний інститут. – Вип. 1. – К., М., 2009. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua/>
3. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2012. – 328 с.
4. Сулейманов А. З. Роль общественных организаций в формировании национального самосознания / А. З. Сулейманов // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2012. – № 1. – С. 153–155.
5. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України – К. : Альма матір, 2011 – 211 с.